

4. Ivanova O. Vplyv fiskalnoi detsentralizatsii na samorozvytok rehioniv Ukrainy / O. Ivanova // Svit finansiv. – 2016. – № 2. – S. 136–147.
5. Kozhyna A. V. Priorytety derzhavnoi polityky shchodo mistsevoho samovriaduvannia v konteksti detsentralizatsii vlady ta rozvytku hromadianskoho suspilstva / A. V. Kozhyna // Investytsii: praktyka ta dosvid. – 2015. – № 9. – S. 98–101.
6. Medyna A. P. Analiz rozvytku mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini ta stvorennia obiednanykh terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii / A. P. Medyna // Derzhava ta rehiony. Seriya «Derzhavne upravlinnia». – 2016. – № 4. – S. 113–118.
7. Mohilevskiy V. S. Rol detsentralizatsii publichnoi vlady v stanovleni ta rozvytku mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini / V. S. Mohilevskiy // Visnyk Tsentralnoi vyborchoi komisii. – 2017. – NN№ 35. – S. 60–65.
8. Nadal S. Teoretychna kontseptualizatsiia formuvannia ta suchasnyi prahmatyzm finansuvannia obiednanykh terytorialnykh hromad / S. Nadal, N. Spasiv // Svit finansiv. – 2017. – № 3. – S. 121–135.
9. Tarasenko T. Problema detsentralizatsii v reformuvanni mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini / T. Tarasenko // Derzhavne upravlinnia mistsevoho samovriaduvannia – 2014. – № 2(21). – S. 277–286.

Dioritsa Oksana. Postgraduate Student of the Department of Political Science. The bases of state regulation of decentralization processes at the local level in Ukraine are considered, which are aimed at the effective outcome of administrative reform. The necessity of the latter is determined by certain reasons, the main ones being as follows: inefficient organization of executive power at the district and oblast level, in particular the high level of centralization of power (instead of decentralization, that is, the transfer of many powers to local self-government bodies); irrational administrative-territorial system characterized by a large number of small settlements; ineffective local government, in particular financial insolvency of the primary (basic) level of local self-government under the declared right of local self-government of the community of each settlement.

It is noted that the emergence of united territorial communities in Ukraine is due to objective factors, most of which are latent in nature. In particular, this is the irreversibility of globalization, which, by influencing all macroprocesses without exception, leads to the loss of Ukraine, and especially the border areas, the advantages of geopolitical placement in the part of the transit bridge between the Russian Federation and the European Union. Another important factor is the lag behind all indicators of socio-economic development, which negatively affects the investment attractiveness of the state and its regions, affecting the investment and innovation indicators of the latter. Also, a constant financial «hunger» in terms of underfunding of regional development programs and a permanent dependence on the indicators of the state budget and government programs puts in place financial factors for community unification. Undeniable influence is carried out by military actions in eastern Ukraine, which united territorial communities in terms of defense and prevention of political provocations, and created the basis for the protection of their own territories.

Key words: decentralization in Ukraine, administrative reform, territorial organization, territorial communities, decentralization of public authority.

Стаття надійшла до редколегії
09.04.2018 р.

УДК 321.013:327

Роман Коцан

Функціонування державних кордонів та розвиток прикордонних регіонів

Розглянуто питання державного кордону. Наголошено, що державний кордон є багатоскладовим та поліфункціональним феноменом. Установлено, що юридично закріплений і міжнародно визнаний кордон набуває ознак політичності. Підкреслено, що політичний кордон є цілісним і динамічним явищем, якому притаманна внутрішня логіка розвитку. Він розвивається під впливом багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників та може трансформуватися. Узагальнено функціональні особливості державного кордону. Розглянуто головні, другорядні й специфічні його функції. Показано роль певних функцій кордону у встановленні зв'язків між суміжними державами. Узагальнено питання функціонування та інституційного забезпечення державних кордонів. Виявлено вплив функціонування державних кордонів на розвиток прикордонних територій. Розроблено схему розвитку та інтеграції контактних прикордонних територій. Виокремлено чинники розвитку контактних прикордонних регіонів. Розглянуто процес формування різних типів регіональних соціально-економічних систем за умови переважання

тих чи інших функцій державного кордону. Виокремлено регіональні соціально-економічні системи слабкого й середнього рівнів інтеграції, а також інтегровані прикордонні соціально-економічні системи. Акцентовано, що за умови переважання бар'єрної та фільтрувальної функцій кордону на прикордонних контактних територіях суміжних держав формуються «ізолювані» регіональні соціально-економічні системи, а дія специфічних функцій тут призводить до формування нестійкого суспільно-політичного середовища. За умови переважання контактної функції кордону в межах контактних прикордонних територій формуються регіональні соціально-економічні системи середньоінтегрованого рівня або рівня повної інтеграції. З'ясовано значення функціонування державних кордонів та розвитку прикордонних регіонів на формування різноманітних зв'язків, рівень стабільності кордону та формування політичного середовища.

Ключові слова: державний кордон, функції, контактні прикордонні регіони, державні інститути, політичний процес.

Постановка наукової проблеми та її значення. Під державним кордоном розуміють установлену юридично й фактично штучну лінію (на суші та воді) і вертикальну поверхню, що проходить по цій лінії в надрах, водах і в повітряному просторі, які визначають просторові межі території держави й сфери здійснення нею свого суверенітету (територіального верховенства). Державний кордон живе особливим, складним і напруженим життям. На ньому діють різноманітні вузли міжнародних сполучень, через нього реалізуються широкі торговельно-економічні й культурні зв'язки, поблизу кордону та на ньому будуються й експлуатуються лінії електропередач, газо- та нафтопроводи, мости й інші інженерні споруди. Тут цілодобово працюють прикордонні, митні та інші служби. На кордоні виникають і вирішуються багато інших питань, що регулюються відповідними міжнародними угодами з урахуванням взаємних інтересів сторін. Державний кордон виконує головні, другорядні та специфічні функції, завдяки яким установлюється зв'язок держави з міжнародною світосистемою. Функціонування кордону впливає на розвиток так званих контактних прикордонних територій (регіонів).

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Праці щодо функціонування державних кордонів і розвитку прикордонних територій засвідчили їх розгалуженість і заглибленість в історію, географію, політичну науку. Зацікавленість цими питаннями знаходимо в наукових розвідках В. Колосова [4–6], П. Бакланова [1], П. Ганзей [1], О. Долгова [2], С. Ярмоменка [14] та ін. Окремі проблеми функціонування державних кордонів піднято й у наших публікаціях [9–10; 15]. Проте подальшого уточнення та поглиблення потребують питання розвитку й динаміки прикордонних територій, специфіки контактного прикордонного простору, чинників його формування, особливостей функціонування державних кордонів і значення цього процесу для суміжних держав.

Мета статті – виявлення впливу функціонування державних кордонів на розвиток контактних прикордонних територій. Для досягнення мети поставлено такі **завдання**: узагальнити питання функціонування та інституційного забезпечення державних кордонів; виявити вплив функціонування державних кордонів на розвиток прикордонних територій; розробити схему розвитку й інтеграції контактних прикордонних територій; з'ясувати значення функціонування державних кордонів і розвитку прикордонних регіонів на формування різноманітних зв'язків, рівень стабільності кордону та формування політичного середовища.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Установлений державний кордон, а в широкому сенсі – кордон політичний з установленими в юридичному порядку режимом і прикордонним режимом, впливає на процес визначення й закріплення певних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх у систему, здатну діяти в напрямі забезпечення державних інтересів. Відбувається інституалізація кордону. Він перетворюється на багатоскладове та поліфункціональне явище, а в широкому сенсі – на явище системне. Політичний кордон є поліфункціональним, тобто виконує не лише головні (бар'єрне, фільтрувальне, контактне) і другорядні, а й специфічні завдання: політичну, соціальну, культурну, економічну, ідентифікаційну (психологічну) функції, які ще можна назвати рубіжно-комунікаційними.

До головних функцій кордону держави належать бар'єрна, контактна, фільтрувальна; до другорядних – відокремлення, регулювання, зіставлення. Залежно від геополітичної ситуації, що складається в системі міжнародних відносин, або переважає одна з цих функцій, або всі вони виконуються одночасно [7, 11].

Завдяки виконанню кордоном головних та допоміжних функцій установлюється взаємозв'язок певної держави з міжнародною світосистемою. Адже кордон держави виступає водночас і «визначеним»

бар'єром, і спільною зоною, а також своєрідним фільтром міждержавної взаємодії, у тому числі в політичній, економічній, культурній та інших сферах взаємодії.

Однією з головних функцій кордону є бар'єрна, значення котрої досить важливе, оскільки кожна країна здійснює на своїй державній території повне й виняткове верховенство [11].

Кордон як лінійна форма обмежує розгортання соціально-економічних явищ, характерних для сусідніх держав. Тому ці явища розвиваються в різних політико-економічних, історичних та культурних умовах, що сформувались із різних боків кордону. Отже, бар'єрна функція кордону полягає у створенні певного бар'єру між державами, що проявляється різними обмеженнями щодо його перетину, а також обмеженнями діяльності на прикордонних територіях держав.

Бар'єрна функція кордону виражається в його здатності послаблювати або навіть припиняти взаємодію між сусідніми країнами. Властивість же кордонів сприяти такій взаємодії засвідчує їх контактну функцію. Співвідношення властивостей державного кордону перебувають у прямій залежності від моделі управління зовнішньоекономічними зв'язками та політичного режиму.

При централізованій моделі винятковим суб'єктом виступає держава і уповноважені на це державні органи. У цьому випадку кордон допускає зовнішню взаємодію лише в рамках міждержавних або міжнародних угод і програм. Для всіх інших взаємодій кордон є неконтактним. При децентралізованій моделі ситуація змінюється докорінно. Суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є первинні господарські ланки: підприємства, кооперативи, асоціації, наукові установи тощо. У такому випадку властивості бар'єрності виявляються вже не у вигляді принципової неможливості зовнішньоекономічних зв'язків основних господарських ланок, а у вигляді адміністративних, економічних, прикордонних і митних обмежень щодо безпосередніх експортерів та імпортерів. Ці обмеження виступають як сукупність заходів щодо забезпечення національних економічних інтересів. Бар'єрність може виявлятися через обмеження як умов появи потоків між країнами, так і умов їх функціонування.

У першому випадку бар'єрність зводиться до відбиття, фільтрування потоків і до встановлення порога для тих із них, що перетинають кордон. У другому випадку бар'єрність зводиться до витрат на перетинання кордону.

Відбиття виявляється у створенні несприятливих умов для розповсюдження будь-якого явища або процесу в прикордонній сфері. Фільтрування кордону виявляється у вибірковій пропускній здатності потоків (товарів, послуг, пасажирів) через кордон, здійснюється через різноманітні державні, адміністративні й економічні методи контролю за зовнішніми зв'язками: ліцензування, тарифні та нетарифні обмеження, візовий і паспортний режим, валютний курс, валютну оборотність тощо.

Пороговість виявляється в тому, що для перетинання кордону потрібно подолати різницю потенційних можливостей сусідніх країн. Так, у сфері економіки подолання такого порогу можна виразити у вартісній формі: якщо витрати на його подолання занадто великі, то кордон матиме непроникний характер.

Реалізація бар'єрної функції також вимагає значних витрат на інфраструктуру: будівництво прикордонних споруд, утримання прикордонної й митної служби. Державні кордони, будучи певним бар'єром, відіграють відому розділову роль. Однак це багато в чому залежить від рівня економічного та політичного «зрощення» прилеглих країн.

У бар'єрній функції виділяють дві ситуації: ситуація закритого й відкритого кордону. Ситуація закритого кордону характерна для недружніх країн чи може застосовуватися державою, яка хоче відгородити свій народ від зовнішніх впливів. На кордоні залишається необхідний мінімум пропускних пунктів, укріплюються природні рубежі, посилюється обороноспроможність стратегічно вразливих ділянок [6].

Відкритим кордон є тоді, коли між державами існують добросусідські відносини. Кордон перетинають різноманітні комунікації, створюється вільний доступ для спілкування етнічних груп, що розміщені по різні боки кордону.

Навіть відкритий кордон залишається перепоною, тобто виконує фільтрувальну функцію і покликаний захищати національні інтереси держави, особливо господарські. Це завдання реалізується зусиллями прикордонної й митної служб. Кордон фільтрує потоки людей, товарів, капітовкладень та інформації. Контроль за потоками людей передбачає використання різних типів віз (для туристів, урядовців, ділових людей, трудових мігрантів і т. ін.). В ідеальних випадках між державами можуть бути досягнуті двосторонні чи багатосторонні угоди, безвізовий режим перетину кордону.

Перевезення товарів через кордон регулюються за допомогою установлення розмірів мита на різні групи товарів або застосування ліцензій і квот. Оскільки рух капіталів через кордон має бути прозорим, то переміщення безготівкових коштів є сферою компетенції міжнародних банківських систем, рух же готівки, золота й інших цінностей може бути нормованим і підлягає декларуванню. Також установлюється карантинні, екологічні та інші обмеження.

У сучасних умовах усе більше спостерігаємо тенденцію до активізації контактної функції кордонів, у чому відображено об'єктивні процеси інтернаціоналізації господарського життя, розвиток різносторонніх зв'язків між державами, налагодження між ними міждержавного й транскордонного співробітництва. Дія контактної функції найяскравіше проявляється в межах прикордонних регіонів.

Прикордонний регіон – територія, що охоплює одну або декілька адміністративно-територіальних одиниць однієї держави та прилягає до державного кордону [12].

Функціонування кордону впливає на розвиток прикордонного регіону, до якого він прилягає, тому досить часто вчені говорять про формування так званої «контактної прикордонної території».

Поняття «контактна прикордонна територія» виступає як особлива історична й просторова категорія, оскільки об'єктом її дослідження виступають як процеси взаємодії та функціонування між контактуючими групами й центрами протягом певного історичного часу, так і процеси відтворення «образу кордону». Крім того, пояснення політичної та економічної ситуації в прикордонних контактних зонах не може бути вичерпним лише особливостями кордонів, тому дослідження «прикордонних контактних територій» є досить актуальним і необхідним.

Контактні прикордонні території, у тому числі прикордонні й міждержавні області, виконують важливі функції в історії та сучасному розвитку держави. Це своєрідні «мембрани», які регулюють обмін (економічний, політичний, культурний, демографічний тощо) і знижують вплив «зовнішнього фактора» на державу. Контактний простір у цих зонах неоднорідний і багатоступовий. Залежності від політико-економічної ситуації він може перетворюватися в «бар'єр» чи «фільтр». Загалом на формування «контактної прикордонної території» впливають об'єкти трьох типів: площа (територія), кордони (лінійні контури) і столичні центри. Важливо те, що в цих зонах інтенсивно розвивається інфраструктура, створюються підприємства, які розраховані на використання сировини, робочої сили, матеріалів із сусідніх регіонів і країн та орієнтовані на експорт продукції. Проте вони залежні від зовнішніх джерел сировини й ринків збуту, уразливі для військових або ізоляціоністських впливів із-за кордону. Звідси випливають головні завдання «контактних прикордонних територій» – стабілізація наддержавної геополітичної системи, накопичення інтеграційного, історичного досвіду компромісів та обміну досягненнями. Важливе значення для виконання цих завдань має реалізація кордоном контактної функції.

Англійський політико-географ Д. Хауз розробив такі схеми прикордонної взаємодії контактних прикордонних територій.

Припустимо, що А і Б – дві сусідні держави, а А1, А2... та В1, В2... – їхні прикордонні райони. У їх взаємодії можуть виникати такі ситуації.

«А–В» – відносини на рівні держав, регламентовані їхніми урядами й зумовлені національними інтересами кожної з держав.

«А–А1, А2...» і «В–В1, В2...» – відносини прикордонних територій у кожній із держав зі своєю столицею. Вони залежать від місця кожного з районів у системі політичних та економічних відносин у державі.

«А1–В1», «А2–В2» й аналогічні їм прямі транскордонні зв'язки сусідніх територій різних держав. Вони продиктовані господарськими інтересами місцевих адміністративних приморських територій;

«А1–А2–...», «В1–В2 – ...» – відносини між прикордонними територіями в межах кожної країни, зумовлені рівнем їх солідарності й внутрішньої взаємодії [4].

У межах контактних прикордонних територій найяскравіше проявляється механізм дії специфічних (рубіжно-комунікаційних) функцій.

Формування контактних прикордонних територій залежить від впливу політичних, історичних, природних і географічних чинників загалом, а зокрема від сюжетів політичної історії, етнокультурних

нашарувань, соціальних і релігійних відносин у регіоні. На розвиток контактних прикордонних територій впливає політичний режим держави, адміністративна політика, соціально-економічний, демографічний потенціал регіону, етнокультурна єдність. Інтенсивність суспільно-політичних процесів у контактних прикордонних територіях залежить від геополітичного розвитку та стратегій прикордонного діалогу. В одному випадку формується «ізольоване прикордоння», в іншому – може формуватись «інтегроване прикордоння» суміжних держав (рис. 1).

За умови переважання бар'єрної та фільтрувальної функцій кордону на прикордонних контактних територіях суміжних держав формуються «ізольовані» регіональні соціально-економічні системи, які перебувають під впливом національної політико-економічної системи й мають слабкі зв'язки із зарубіжжям. У межах таких регіональних соціально-економічних систем формується певний «образ» кордону, відношення до власної території з конкретним рівнем соціально-економічного розвитку, до прикордонної політики зокрема та політики загалом, до політичного режиму тощо. На ці реалії нашаровуються історичні події, непорозуміння й конфлікти із сусідніми територіями по інший бік кордону, етнічні особливості, соціальні, релігійні та інші види зв'язків. Усе це впливає на становлення лояльності або нелояльності до кордону. Найчастіше в межах «ізольованих» прикордонних територій дія специфічних (рубіжно-комунікаційних) функцій призводить до формування нестійкого суспільно-політичного середовища, що проявляється в порушенні режиму кордону та прикордонного режиму.

За умови переважання контактної функції кордону на прикордонних контактних територіях формуються регіональні соціально-економічні системи середньоінтегрованого рівня або рівня повної інтеграції (див. рис. 1).

У таких випадках прикордонні регіональні соціально-економічні системи формують стійкі види зв'язків (політичні, економічні, культурні та інші) із суміжними територіальними утвореннями такого самого рівня, що сприяє посиленню їх ролі в державі, зростанню рівня соціально-економічного розвитку та формуванню стабільного політичного середовища.

Допоміжну роль у сфері функціонування кордону відіграють допоміжні функції [7, 11, 13]. Функція відділення полягає в збереженні й підтримці відмінностей і різноманітностей прикордонних територій, функція регулювання кордону – у підтримці певного економічного режиму, рівноваги на державній та прикордонній територіях. Функція зіставлення виражається в тому, що існування кордону дає змогу підтримувати елементи конкуренції у світових економічних й інших відносинах, зокрема зіставляти (порівнювати) витрати, переваги та невгоди виробництва тих або інших чи то товарів, чи то продукції виробництва.

Функціонування кордону забезпечують певні державні інститути, прикордонна служба (війська), митна служба, правоохоронні органи. Їхня діяльність провадиться в межах наданих їм повноважень ужиттям комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів.

Координація діяльності військових формувань і правоохоронних органів держави із захисту кордону та виконання ним фільтрувальної та бар'єрної функцій здійснюється, передусім, прикордонною службою держави. На останню покладається завдання щодо забезпечення недоторканості державного кордону й охорони суверенних прав держави [3]. На прикордонну службу покладаються функції, які умовно можна поділити на функції контролю, охорони; із взаємодії, а також; функції запобігання й інформаційні.

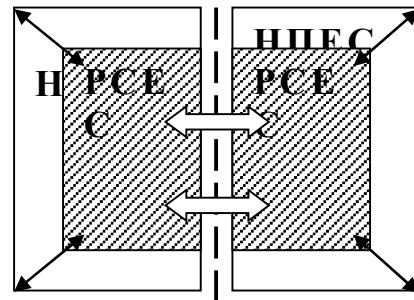
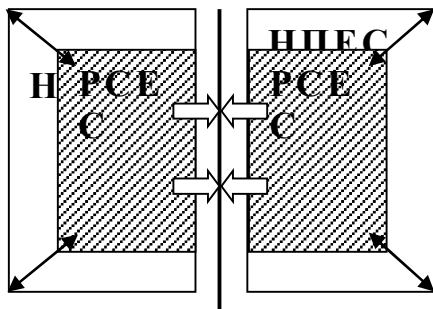
Функціонування кордону неможливе без ще одного інституту – митної служби країни. Вона здійснює митний процес на основі використання потенціалу відповідної території задля вирішення своїх національних політичних, економічних та інших інтересів. Митна служба виконує функції, які умовно можна поділити на контрольно-пропускну; тарифно-регулювальну; інформаційно-аналітичну; фінансово-економічну; логістичну; правову; соціально-виховну [8, с. 14–16]. Практичне виконання цих функцій забезпечується в різних формах територіального зосередження митної діяльності й забезпечує кінцевий результат: уключення країни в зовнішньоторговельний обіг і забезпечення надходжень до державного бюджету. Інтегративними функціями митної діяльності

Стадія 1

Слабкої інтеграції

Стадія 2

Середньої інтеграції

Кордон

НПЕС – національна політико-економічна

система;

– ~~кордон~~/бар'єр;

РСЕС – регіональна соціально-економічна система;

– ~~кордон~~ частково пропускний;

ПСЕС – інтегрована прикордонна соціально-економічна

система

— ~~кордон~~ пропускний

Зв'язки

→ жавні

— ~~внутрішній~~ державний

Рис. 1. Стадії розвитку та інтеграції «контактних прикордонних територій»*

*Джерело. Складено автором.

держави можна вважати експорт, імпорт і транзит, а митна служба виконує контроль та регулювання їх обсягів, переміщень, правильності оформлення тощо.

Митна й прикордонна служби у своїй діяльності щодо забезпечення функціонування кордону співпрацюють із правоохоронними органами, військовими формуваннями, адміністраціями прикордонних адміністративно-територіальних одиниць, з іншими організаціями та установами. Від рівня скоординованості й взаємодії названих вище державних інститутів залежить охорона державного кордону, забезпечення національної безпеки, недоторканості території держави, забезпечення режиму державного кордону та прикордонного режиму.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Державний кордон є багатоскладовим і поліфункціональним феноменом. Установлений, юридично закріплений та міжнародно визнаний кордон набуває ознак політичності. Політичний кордон – цілісне й динамічне явище, якому притаманна внутрішня логіка розвитку. Він розвивається під впливом багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників та може трансформуватися. Виконання кордоном головних і другорядних функцій здійснюють державні інститути, першочергову роль серед яких відіграють прикордонна й митна служби, правоохоронні органи, інші органи, організації та установи. Функціонування кордону впливає на розвиток контактних прикордонних територій. За умови переважання бар'єрної й фільтрувальної функцій кордону на прикордонних контактних територіях суміжних держав формуються «ізолювані» регіональні соціально-економічні системи, а дія специфічних функцій тут призводить до формування нестійкого суспільно-політичного середовища. За умови переважання контактної функції кордону в межах контактних прикордонних територій формуються регіональні соціально-економічні системи середньоінтегрованого рівня або рівня повної інтеграції. Уважаємо, що головними завданнями контактних прикордонних територій є стабілізація наддержавної геополітичної системи, накопичення інтеграційного, історичного досвіду компромісів й обміну досягненнями. Саме реалізації цих завдань у межах конкретних прикордонних регіонів суміжних держав плануємо досягти в подальших наукових дослідженнях.

Джерела та література

1. Бакланов П. Я., Ганзей С. С. Трансграничные территории: проблемы устойчивого природопользования. Владивосток: Дальнаука, 2008. 216 с. URL: <http://gendocs.ru/v17754/?cc=1&view=pdf>
2. Долгов О. В. Основні теорії дослідження політичних кордонів як чинника політичного процесу. *Вісник СєвНТУ: зб. наук. праць*. Вип. 145/2013. Серія: Політологія. Севастополь, 2013. С. 15–109.
3. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 3 квітня 2003 р. квітня 2003 р. *Відом. Верхов. Ради України*. 2003. № 27. С. 208.
4. Колосов В. А., Мироненко Н. С. Геополитика и политическая география. Москва: Аспект Пресс, 2001. 479 с.
5. Колосов В. А. Политическая география сегодня. Москва: Знание, 1985. 64 с.
6. Колосов В. А. Теоретическая лимология: новые подходы. *Международные процессы*. 2003. № 3 (сентябрь-декабрь). URL: <http://www.intertrends.ru/three/004.html>.
7. Кордон: визначення, види, функції, проблема якості. URL: <http://djerelo.com/shpargalki/128-politology/geopolituka-shulga/8523-06-kordon-vyznachennya-vydy-fynkc%D1%96yi-prob-lemma-yakost%D1%96>
8. Коцан Н. Н. Територіальна організація митної діяльності України: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» СНУ ім. Лесі Українки, 2005. 384 с.
9. Коцан Р. Наукове дослідження політичних особливостей формування і функціонування державних кордонів: принципи та підходи. *Журнал «Політичне життя» Донецького національного університету імені Василя Стуса*. № 3. 2017 р. С. 46–52.
10. Коцан Р. Теоретичні аспекти функціонування державних кордонів. *Журнал «Політичне життя» Донецького національного університету імені Василя Стуса*. № 1–2, 2017 р. С. 54–63.
11. Малиновська О. Ю. Державні кордони як лінії розмежування і об'єднання. *Економічна та соціальна географія: наук. зб.* Київ, 2001. Вип. 51. С. 153–157.
12. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2004. 395 с.
13. Трохимчук С. В. Загальна політична географія з основами геополітики. Львів: РВВ Львів. ун-ту, 1997. 104 с.
14. Ярьоменко С. Вплив суспільно-географічних факторів на особливості формування геополітичних стикових зон. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Chseg/2009_7/Yaryomenko.pdf
15. Kotsan R. State borders formation and institutionalization. *KELM – Łódź: Fundacja Oświata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO*. № 1 (17). 2017. S. 201–210.

References

1. Baklanov P. Ya. Transhranychnye territoryy : problemy ustoičyvoho pryrodopolzovanyia / P. Ya. Baklanov, S. S. Hanzel. – Vladivostok : Dalnauka, 2008. – 216 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa : <http://gencdocs.ru/v17754/?cc=1&view=pdf>
2. Dolhov O. V. Osnovni teorii doslidzhennia politychnykh kordoniv yak chynnyka politychnoho protsesu / O. V. Dolhov // Visnyk SeaNTU: zb. nauk. pr. Vyp. 145/2013. Serii: Politolohiia. – Sevastopol, 2013. – S. 15–109.
3. Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy» vid 3 kvitnia 2003 r. kvitnia 2003 r. // Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. – 2003. – № 27. – S. 208.
4. Kolosov V. A. Heopolytyka y polytycheskaia heohrafiya / V. A. Kolosov, N. S. Myronenko. – M. : Aspekt Press, 2001. – 479 s.
5. Kolosov V. A. Polytycheskaia heohrafiya sehodnia / V. A. Kolosov. – M. : Znanye, 1985. – 64 s.
6. Kolosov V. A. Teoretycheskaia lymolohiia: novye podkhody // Mezhdunarodnye protsessy, 2003. № 3 (sentiabr-dekabr). [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.intertrends.ru/three/004html>.
7. Kordon: vyznachennia, vydy, funktsii, problema yakosti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://djerelo.com/shpargalki/128-politology/geopolituka-shulga/8523-06-kordon-vyznachennya-vydy-fynkc%D1%96yi-prob-lema-yakost%D1%96>
8. Kotsan N. N. Terytorialna orhanizatsiia mytnoi diialnosti Ukrainy: Monohrafiia. – Lutsk : RVV «Vezha», 2005. – 384 s.
9. Kotsan R. Naukove doslidzhennia politychnykh osoblyvosti formuvannia i funktsionuvannia derzhavnykh kordoniv: pryntsyipy ta pidkhody / R. Kotsan // Zhurnal «Politychne zhyttia» Donetskooho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa, № 3, 2017 r. – S. 46 – 52.
10. Kotsan R. Teoretychni aspekty funktsionuvannia derzhavnykh kordoniv / R. Kotsan // Zhurnal «Politychne zhyttia» Donetskooho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa, № 1–2, 2017 r. – S. 54 – 63.
11. Malynovska O.Iu. Derzhavni kordony yak linii rozmezhuvannia i obiednannia / O. Iu. Malynovska // Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia: nauk. zb. – K. – 2001. – Vyp. 51. – S. 153–157.
12. Mikula N. Mizhterytorialne ta transkordonne spivrobotnytstvo : Monohrafiia. / N. Mikula. – Lviv : IRD NAN Ukrainy. – 2004. – 395 s.
13. Trokhymchuk S. V. Zahalna politychna heohrafiia z osnovamy heopolytyky / S. V. Trokhymchuk. – Lviv : RVV Lvivskoho universytetu, 1997. – 104 s.
14. Iaromenko S. Vplyv suspilno-heohrafichnykh faktoriv na osoblyvosti formuvannia heopolychnykh stykovykh zon / S. Yaromenko. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Chseg/2009_7/Yaryomenko.pdf
15. Kotsan R. State borders formation and institutionalization // KELM – Łódź: Fundacja Oświata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO № 1 (17). – 2017. – S. 201–210.

Kotsan Roman. State Borders Functioning and Development of Border Regions. The issue of the state border was studied. It was emphasized that the state border is a multi-component and multifunctional phenomenon. It was proved that a legally established and internationally recognized border acquires a sign of politicality. It was emphasized that the political boundary is a holistic and dynamic phenomenon, which inherent in the internal logic of development. It is developed under the influence of many external and internal factors and can be transformed. The functional features of the state border were generalized. The main, secondary and specific functions of the state border were considered. The role of certain border functions in establishing links between adjacent states was shown. The issues of functioning and institutional support of state borders were generalized. The influence of state borders on the development of border territories was revealed. A scheme for the development and integration of contact border areas has been developed. The factors of contact border regions development were studied. The process of various types of regional socio-economic systems formation under the condition of the predominance of state border certain functions was analyzed. Regional socio-economic systems of weak and middle level of integration, as well as integrated border social and economic systems have been identified. It was emphasized that under the condition of the predominance of barrier and filtering border functions on the border contact areas of adjacent states, «isolated» regional socio-economic systems can be formed, and the effect of specific functions here influenced to the formation of an unstable socio-political environment. In the case of the predominance of the contact function of the border within the contact border areas, regional socio-economic systems of the medium-integrated level or the level of full integration were formed. The importance of the functioning of state borders and the development of border regions for the formation of various types of ties, the level of stability of the border and the formation of a political environment have been clarified.

Key words: state border, functions, contact border regions, state institutions, political process.

Стаття надійшла до редколегії
22.03.2018 р.